

G. Parker, *The Dutch Revolt* (Londen: Allen Lane, 1977, 327 blz.).

Het schrijven van synthetische overzichtswerken is niet een bezigheid, waarin de Nederlandse historicus excelleert. Een uitzonderlijk talent daargelaten, zijn het meestal buitenlanders, die zijn artikelen en monografieën gebruiken als bouwstenen voor een totaalbeeld. Met name de Engelsen weten op dit terrein van wanten. Vaak, zoals in de boeken van Price en Haley over de zeventiende eeuw, is het resultaat van deze 'samenwerking' bijzonder aardig, soms echter is er minder reden tot juichen. In deze laatste categorie valt *The Dutch Revolt* van Geoffrey Parker. Het boek behandelt de periode tussen Filips II's kennismaking met de Nederlanden in 1549 en de Bestandssluiting in 1609 en pretendeert de oude werken van Geyl en Motley in de Angelsaksische wereld te vervangen.

Parker heeft als historicus zijn sporen verdiend in de Spaanse archieven en dat is in dit boek goed te merken. Vrijwel zonder uitzondering prevaleren de Spaanse bronnen over het materiaal van Nederlandse kant. Al in de eerste alinea's gebruikt Parker Calvete de Estrella's droge verslag van Filips' tournee door de Nederlanden als uitgangspunt voor een schildering van de toestand in deze gewesten. Nu weet Parker zelf ook wel, dat er buiten Spanje ook nog wel het een en ander uit de archieven is opgedolven, maar zijn verwerking daarvan laat helaas veel te wensen over.

Een tweede algemeen bezwaar tegen *The Dutch Revolt* is de geringe plaats, die de adel erin inneemt. Terwijl iedere onderzoeker van de tweede helft van de zestiende eeuw hamert op de grote betekenis van de aristocratie in deze tijd, hanteert Parker de misleidende voorstelling, dat de adel in het geheel van de opstand slechts een bijrol heeft vervuld. Waartoe dit leidt, blijkt uiteraard in het eerste hoofdstuk 'Prelude' het duidelijkst. Tevergeefs zoekt men daar bijvoorbeeld een evaluatie van de ingewikkelde verhoudingen aan het hof van Karel V aan het eind van zijn regering en van de enorme spanningen rondom zijn aftreden in 1555-1556. Iets wat Parker gemakkelijk had kunnen voorkomen, als hij gebruik had gemaakt van Lutz' grote werk over deze periode, *Christianitas Afflicta*. Hetzelfde manco doet zich voor bij de behandeling van de problemen in de raad van state in de zestiger jaren. Waar Fruin in zijn *Voorspel* de strijd tussen de hoge adel en Granvelle en Margaretha van Parma onder andere aan de hand van Burgundius' onvervangbare *Historia Belgica* (1629) royaal bespreekt, daar geeft Parkers 'Prelude' alleen wat hoofdlijnen. Een belangrijke achtergrond van het conflict, de door Oranje c.s. gesteunde kandidatuur voor het gouverneurschap van Christina van Lotharingen in 1559, wordt daardoor over het hoofd gezien. Ook in zijn behandeling van de godsdienstige problemen is Parker nogal slordig. Steunend op Decavele's boek over de reformatie in Vlaanderen, concludeert hij bijvoorbeeld (37), dat in 1555 het ketterijvraagstuk goddeels was opgelost. Een constatering die (misschien?) mag kloppen voor Vlaanderen en Brabant, maar die bepaald niet opgaat voor de noordelijke provincies. Veel werk maakt Parker verder van het heterogene karakter van de Nederlanden, doch jammer genoeg op de verkeerde wijze. Door zijn beklemtoning van de taalverschillen - hij beschouwt (36) naast het Frans en het Fries ook het 'Oostersch' en het 'Westdutch' als aparte talen - verliest hij de voor de zestiende eeuw essentiële verdelende factor, het provinciale particularisme, te veel uit het oog. Gelukkig is Parkers beschrijving van de sociaal-economische toestand adequaat, maar tegen de gesignaleerde tekortkomingen weegt dit niet op.

Het belangrijkste gedeelte van het boek wordt gevormd door de drie middelste hoofdstukken (68-198), waarin Parker successievelijk de 'revoluties' van 1566, 1572 en 1576-1581 onder de loupe neemt. Hij is hier goed op dreef en schetst een helder beeld van de ontwikkelingen in deze periode. Parkers kennis van het Spaanse archiefmateriaal geeft daarbij aan zijn relaas een dimensie, die tot dusver in de geschiedschrijving ontbrak. We worden bijvoorbeeld

uitvoerig geïnformeerd over de beraadslagingen in Filips' raad over het zenden van Alva en de na hem gekomen landvoogden. Vroegere boeken over de opstand hebben dit aspect doorgaans onaangeroerd gelaten. Bovendien heeft Parker een gelukkige hand van presenteren. Het plaatsen van de kopjes 'The duke of Alva's new order' (105) en 'The prince of Orange's new order' (142) is zonder meer een vondst. Ook de invoering van de Nederlandse gebeurtenissen in het algemene Europese kader is goed geslaagd, hoewel Parker weinig nieuws heeft toe te voegen aan hetgeen voor hem al door Koenigsberger en Elliott is gezegd. Deze pluspunten nemen echter niet weg, dat juist deze hoofdstukken de sterkste staaltjes van Parkers pro-Spaanse vooringenomenheid bevatten. Moeten we, om maar het sprekendste voorbeeld te nemen, echt geloven, dat Filips in 1576 bereid was de staten-generaal in alles te volgen, zoals Parker blijkbaar opmaakt uit zijn instructie voor Don Juan (177)? Het wil er bij mij niet in. Daarnaast worden we hier schrijnend geconfronteerd met Parkers tekortschieterende kennis van het buiten Spanje gepubliceerde bronnenmateriaal. Zo is Hoyneck van Papendrechts *Analecta Belgica* (1743) met de daarin opgenomen brieven van Viglius aan Joachim Hopperus uit de jaren 1566-1575 en Viglius' commentaar op de invoering van de tiende penning aan zijn aandacht ontsnapt. Het gevolg daarvan is aan de ene kant komisch - in de index figureert Viglius als Viglius, Joachim Aytta van Zuychem (!) -, maar aan de andere kant ook hoogst bedroevend: de rol van Viglius en de met hem verbonden hoge ambtenaren als opposanten van Alva en Filips in de jaren 1567-1573 blijft onbesproken. Niet minder storend is de geringe belangstelling van Parker voor de menselijke factor in het gebeuren. Van geen der protagonisten in het grote drama van de opstand geeft hij een bevredigende karaktertekening. Voor een historicus die wordt aangekondigd als een nieuwe Motley is dit een ernstige fout.

Veel beknopter dan in zijn beschrijving van de revolutionaire periode is Parker in zijn verslag over de jaren 1581-1609. Twee hoofdstukken, samen ongeveer een vijfde van de tekst, wijdt hij eraan. Het eerste van deze twee 'Independence and Survival' is zonder twijfel het beste. Overzichtelijk en voor zijn doen tamelijk objectief ontwart Parker daar het ingewikkelde geschiedverloop van de jaren tachtig. Aardig is in dit verband de parallel, die hij trekt tussen 1581, het jaar van de afzwering, en de situatie in Engeland in 1649, het executiejaar van Karel I (200). Ook de verre van probleemloze Engels-Nederlandse samenwerking voor én na het verdrag van Nonsuch in 1585 komt vrij goed uit de verf. Toch laat Parker ook hier weer een paar belangrijke steken vallen. Zijn voornaamste nalatigheid is wel het niet-doortrekken van de vergelijking 1581-1649 naar de latere jaren. Een deugdelijke analyse van de constitutionele ontwikkelingsgang van de opstandige gewesten, toch waarlijk niet het onbenulligste aspect van dit decennium, wordt ons daardoor onthouden. Een ander zwak punt is naar mijn oordeel Parkers eenzijdige gerichtheid op het hoofdstrijdtonel in het zuiden, waardoor de gebeurtenissen in het noorden en oosten te weinig aandacht krijgen. Met name voor het noorden, voor welk gebied onder anderen Formsma en Ros de vervlechting van de lokale tegenstellingen met het algemene conflict hebben blootgelegd, is dit jammer. Van Parkers laatste hoofdstuk 'Consolidation and Settlement' tenslotte, is niet veel goeds te vertellen. Schetsmatig en oppervlakkig worden de geboortejaren van de republiek en de zuidelijke Nederlanden beschreven. Opnieuw valt daarbij het accent op de Spaanse verrichtingen. Parker slaagt er zelfs in Maurits' en Willem Lodewijks grootste prestatie, de schepping van het Staatse leger, te ignoreren, zozeer is hij gebiologeerd door de talenten van hun tegenspeler Spinola. Oldenbarnevelt en zijn bewerktuiging van de staatsmachinerie komen er beter af (248), maar het verschil is marginaal. Hetzelfde kan men zeggen van de economische opbloei en al die andere nieuwe ontwikkelingen, die in deze jaren de noord-Nederlandse samenleving haar eigen, unieke vorm hebben gegeven.

Geen boek dus om bijzonder verrukt van te zijn, Parkers *Dutch Revolt*. Daarvoor zitten er te veel lacunes in en is het te eenzijdig van visie. Deze conclusie stemt weinig vreugdevol want Parker kan wel iets. Zijn *Army of Flanders and the Spanish Road* is een uitstekend boek. Met meer geduld en overleg had *The Dutch Revolt* dat ook kunnen worden. Nu heeft het die kans helaas gemist.

F. Postma

M. K. Elisabeth Gottschalk, *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland*, III, *De periode 1600-1700* (Assen: Van Gorcum, 1977, xvi + 474 blz./ 125-, ISBN 90 232 1491 9).

In deel II van bovenstaand werk, dat in 1975 verscheen, kondigde mej. Gottschalk op de laatste bladzijde aan dat zij nu de zeventiende én achttiende eeuw nog zou gaan behandelen, omdat 'onzekerheden nu eenmaal opgelost dienden te worden'. Twee jaar later heeft zij inderdaad deel III tot stand gebracht, maar dit handelt slechts over de zeventiende eeuw. Over de achttiende eeuw zal mej. Gottschalk geen soortgelijke publicatie meer verzorgen, haar werk zou dan een te grote omvang krijgen en zij meent in haar drie gepubliceerde delen voldoende materiaal bijeen gebracht te hebben om goed gefundeerde conclusies te kunnen trekken. Dat laatste is ongetwijfeld het geval. Zoals men weet heeft de schrijfster, streng chronologisch werkend, gedrukte berichten over alle overstromingen met zee- of rivierwater van het Nederlandse grondgebied met inbegrip van Vlaanderen verzameld, uit de contemporaine berichten kritisch al het werkelijk betrouwbare bij elkaar gezet en vervolgens met citaten aangetoond hoe latere geschiedschrijvers door slordig lezen, inexact dateren of soms kritiekloos fantaseren daaraan alle mogelijke zaken hebben toegevoegd die we rustig naar het land der fabelen kunnen verwijzen. Deze methode is zeer onthullend gebleken en het is vaak verbijsterend te zien hoeveel inexactheden zelfs historici van naam over de middeleeuwen hebben gedebiteerd. Over de zeventiende eeuw hebben zij minder fouten neergeschreven, maar ik kan me moeilijk voorstellen dat mej. Gottschalk alleen daarom gemeend heeft dat haar taak minder belangrijk begon te worden en zij de achttiende eeuw wel onbehandeld kon laten. Het overzicht van de diverse overstromingen is immers een uitermate nuttig en praktisch naslagwerk en in de achttiende eeuw is Nederland allerminst gespaard gebleven voor wateroverlast, waarbij het gevaar nog groter werd door het optreden van de paalworm sinds 1731, zodat het uiterlijk van de dijken ingrijpend werd veranderd toen de steile paalweringen moesten worden vervangen door de veel geleidelijker steenglooingen. Ik geloof niet dat, als ook de achttiende eeuw was behandeld, het boek zoveel dikker zou worden dan deel II, dat met zijn 896 bladzijden bijna de dubbele omvang van deel III heeft. Misschien is er toch een andere reden waarom de achttiende eeuw niet behandeld is.

Het lijkt me niet onmogelijk dat de methode om slechts met gedrukt bronnenmateriaal te werken voor de zeventiende en achttiende eeuw onbevredigend is. Het is natuurlijk onmogelijk om van één auteur te vragen dat zij al het relevante archiefmateriaal over de periode 1600-1800 doorziet. Mej. Gottschalk is hier allerminst dogmatisch en als iemand haar wat ongepubliceerd materiaal levert is zij volkomen bereid dat in haar boek op te nemen. Zo heeft zij de resultaten verwerkt van een paar scripties van haar studenten, onder andere één over de oorlogsinundaties van 1672 en 1673. En dan blijkt dat door het raadplegen van slechts een paar archief-fondsen een veel grotere exactheid te verkrijgen is dan welke voorganger ook bereikt had. In de Cartesiaanse zeventiende eeuw begonnen de mensen immers plezier te krijgen in het tellen en het aanleggen van tabellen en overzichten. Bij de ernstige overstromingen van 1682 is dat materiaal zelfs gebruikt in enkele gedrukte contemporaine pamfletten en